

ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ У В'ЄТНАМСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мусійчук В. А.

Наукові розвідки щодо в'єтнамської мови в Україні є досить новими і нечисленними, тому вивчення досягнень в'єтнамських та іноземних мовознавців на цьому терені конче потрібне на даному етапі. Здобутки в'єтнамського мовознавства в Україні досі залишаються мало висвітленими, в тому числі і ті, що стосуються пареміології. Завданням статті є огляд найважливіших наукових праць, присвячених паремійним одиницям в'єтнамської мови. Автор намагається окреслити основні віхи розвитку пареміології та пареміографії у В'єтнамі та виділити основні проблеми, яких торкаються в'єтнамські мовознавці, розглядаючи паремії.

Незважаючи на те, що паремії у в'єтнамській мові нараховують століття, не так давно мовознавці звернули свою увагу на походження і мовні особливості паремійних одиниць. На нашу думку, початковою віхою становлення в'єтнамської пареміології слід розглядати час появи перших збірок паремійних одиниць. Хоча в тих роботах не було чіткого визначення паремійних одиниць та диференціації між різними їх видами, вони впорядковувались у вигляді словників і видавалися поруч із словниками слів, отже, паремії визнавалися мовними одиницями.

Найдавніші відомі нам збірки паремій написані на початку ХІХ ст. В основному, вони були невеликі за обсягом і містили прислів'я, ідіоми та казао¹. До паремійної одиниці зазвичай додавалося тлумачення її змісту. Таких збірок було достатньо багато, частина з них була написана писемністю ном², а частина – куокнги³. Наприклад, роботи Нго Дінх Тхая, Нго Зап Дау та багато збірок невідомих авторів⁴ укладені писемністю ном. Одна з найстаріших збірок, написаних писемністю куокнги, – „Прислів'я, стародавні вирази, крилаті вислови“ Хуїнь Тінх Куа (видано 1897 р.). З того часу і до революції 1945 р. маємо безліч збірок, які впорядкували Фам Куанг Шан (1918), Хан Тхай Зионг (1920), Инг Ан (1922), Лионг Тхик Кі (1931), Нгуєн Ван Тьєу (1936), Нгуєн Кан Монг (1941), а також велику кількість збірок невідомих авторів⁵. Крім того, було видано чимало збірок в'єтнамських паремій з перекладом французькою мовою. Такі праці звичайно були написані

або французькими авторами, або у співавторстві з французами. Наприклад, „Аннамські прислів'я, перекладені французькою мовою“ Барб'є в 3-х томах (1909–1924), „Прислів'я та крилаті слова Сходу та Заходу“ Делеті та Нгуєн Сана (1931) та ін.⁶ [Chu Xuân Diên 1975].

Найбільшою і найбагатшою за мовним матеріалом збіркою того часу була книга „Прислів'я і народні пісні“ Нгуєн Ван Нгока, видана вперше 1928 р. У її першому томі представлено близько 6500 прислів'їв та ідіом. Автор переконливо довів, що паремії є цінним надбанням народу і належать до культурної спадщини всього людства. До цього часу збірка вважається однією з найповніших. Її недоліком є те, що Нгуєн Ван Нгок не розрізняв види паремійних одиниць (ідіоми, прислів'я, приказки тощо) [Chu Xuân Diên 1975, 18–19].

Серед великих збірок, виданих після Серпневої революції 1945 р., що можуть порівнятися за своїм обсягом з книгою Нгуєн Ван Нгока, можна назвати „В'єтнамські прислів'я та народні пісні“ Ву Нгок Фана, вперше видані 1956 р. У сьомому виданні 1971 р. збірка була доповнена і змінила назву на „В'єтнамські прислів'я, казао, народні пісні“. З того часу збірка Ву Нгок Фана перевидавалася ще кілька разів, останнє видання вийшло 2000 р. [Vũ Ngọc Phan 2000]. Неймовірна популярність книги пояснюється багатим мовним матеріалом і науковим обґрунтуванням, наданим в окремій частині роботи. Автор наводить свої міркування щодо природи паремій та різниці між видами паремійних одиниць. У збірці прислів'я представлені як окремі мовні одиниці, відособлені від ідіом та афоризмів. Також подаються критерії розрізнення прислів'їв і казао, казао і народних пісень.

Важливою віхою в розвитку в'єтнамської пареміології стало видання словників „В'єтнамські прислів'я“ [Chu Xuân Diên 1975] та „Ідіоми в'єтнамської мови“ [Nguyễn Lực 1976]. Ці праці не могли охопити всіх ідіом та прислів'їв, проте стали незамінним джерелом для мовознавців. Крім власне паремій, обидві збірки містять теоретичні частини, де автори простежують історію дослідження паремій, зв'язок змісту паремій з народним менталітетом, цінність паремійного фонду нації, структурні, функціональні та гносеологічні особливості паремій.

Всі вищенаведені збірки сприяли збереженню та поширенню паремійного фонду в'єтнамської мови. Цінність їхня в тому, що,

в основному, вони спиралися на живий мовний матеріал. Однак щодо змісту та способу впорядкування, то ці роботи не можуть повністю задовольнити вибагливого сучасного дослідника.

У більшості збірок того часу прислів'я не відділялись від ідіом, афоризмів, приказок, казао тощо, тому укладалися вони виключно за формальним критерієм. Найпопулярнішим способом упорядкування було розміщення паремійних одиниць за алфавітним порядком або за кількістю складоморфем. Наприклад, Фам Куанг Шан у згаданій вище збірці 1918 р. впорядкував паремії за такими розділами: *3 склади, 4 склади* і т. д. до *10 складів*. Паремії від 11 складів і більше дослідник розмістив у розділі *Довгих речень* [Chu Xuân Diên 1975, 21]. Тематичне впорядкування теж з'явилось досить рано. Вже 1922 р. Инг Ан розподілив у своїй збірці паремії на 22 тематичні групи, серед яких були *Астрономія, Географія, Батьки і діти, Брати й сестри, Мова, Поведінка* тощо. Проте лише в 50-х рр. ХХ ст. набуло поширення предметно-тематичне впорядкування паремій, зокрема завдяки визначному фольклористу Ву Нгок Фану і його фундаментальному дослідженню „В'єтнамські прислів'я, казао, народні пісні“ [Vũ Ngọc Phan 1956]. Практична частина „В'єтнамських прислів'їв“ [Chu Xuân Diên 1975] також упорядкована за предметно-тематичними групами. У збірці чотири великі групи: *Природа. Стосунки людини з природою; Людина: матеріальне життя; Людина: суспільне життя; Людина: духовне життя. Уявлення про людське життя та космос*. Ці великі групи, в свою чергу, поділені на низку малих підгруп. Збірка мала успіх як серед мовознавців, так і серед пересічних читачів. Всі подальші пареміологи так чи інакше посілались на роботи Ву Нгок Фана та Тю Суан Зієна.

Поява значної кількості паремійних словників до деякої міри задовольнила потреби пареміографії щодо кількісних показників, було накопичено багато цінного матеріалу для дослідження. Однак збірки часто впорядковувалися безсистемно, інтуїтивно, без наукового підґрунтя, тому водночас перед дослідниками постали нові завдання у сфері пареміології. З'явилася потреба диференціації паремійних одиниць, етимологічних та прагматичних досліджень у цій галузі.

Першою науковою працею, присвяченою пареміям, часто називають доповідь Фам Куіня „Про прислів'я та казао“, яка була прочитана на конференції в Ханой 21 квітня 1921 р. і того ж року

була опублікована в журналі „Нам Фонг“. У своїй доповіді Фам Куїнь всі стійкі вирази називав прислів'ями. Важко погодитися з дослідником, коли він твердить, що „прислів'я часто є поверхневими, банальними висловами, які зазвичай розповсюджені серед малоосвічених людей“ [Văn học... 1989, 96–114]. Адже саме у в'єтнамській мовній традиції використання прислів'їв, афоризмів, ідіом та інших паремійних одиниць як у давні часи, так і в наш час надзвичайно поширене серед людей освічених, є однією з ознак красномовства. І недарма, починаючи з 60-х рр. XX ст., чимало філологів описували використання паремій у мовленні відомих політиків, письменників, поетів, про що мова піде нижче.

Після того, як паремійні одиниці стали предметом наукового аналізу, природно постало питання про їх диференціацію. Тому наступні розвідки в цій галузі були спрямовані на пошук тих критеріїв та методів, за якими можна було б розрізнити види паремій. Необхідно наголосити, що це питання дуже важливе і тепер остаточно не вирішене, тому зупинимося на ньому детальніше.

На жаль, дослідники використовували одні й ті самі терміни для позначення відмінних понять. Крім вибору різних критеріїв для диференціації понять, завдання ускладнюється типологічними особливостями в'єтнамської мови. Адже навіть такі питання, як розмежування складу і слова, слова і словосполучення досі не знайшли одностайної відповіді і розв'язуються різними науковцями по-своєму [Hò Lê 1972].

Першим, хто звернув увагу на розбіжність між прислів'ями та ідіомами, можна вважати Зионг Куанг Хама, який писав 1943 р.: „Прислів'я має самодостатнє значення, означає пораду, настанову; а ідіома – це лише готовий вислів, зручний у використанні, виражає якусь думку чи описує певний стан задля більшої яскравості“ [Nguyễn Văn Hằng 1999, 38]. Таке формулювання не є повним, у ньому не визначено конкретні характеристики, критерії для диференціації прислів'їв та ідіом.

Пізніше Ву Нгок Фан окреслив більш чітко: „Прислів'я – це речення, що повно виражає певне міркування, положення, досвід, мораль, істину, інколи критику. А ідіома – готова частина речення, частина речення, яку звикли використовувати, однак сама вона не може передати закінчену думку. Щодо граматичної форми, то кожна ідіома – це лише група слів, а не завершене речення, а прислів'я, яким би воно не було коротким, все ж є завершеним

реченням.“ [Vũ Ngọc Phan 2000, 31]. Таким чином, автор намітив два критерії розподілу: зміст і граматичну форму. Це твердження Ву Нгок Фана було підтримане і доповнене іншими дослідниками. Нгуєн Ван Мень додав, що зміст керує формою, а також те, що самі ці критерії потребують більш конкретного наукового визначення [Nguyễn Văn Mệnh 1972].

Ку Дінь Ту, намагаючись диференціювати різні паремійні одиниці, спирався на їхню граматичну функцію в реченні. У його розумінні ідіома має номінативну функцію і тому рівнозначна слову, а прислів'я, як і інші тексти народної творчості, – такі, як казао, казки та ін., – є повідомленням [Cù Đình Tú 1973]. Група авторів „В'єтнамських прислів'їв“ [Chu Xuân Diên 1975] висунула новий критерій розрізнення паремійних одиниць – гносеологічний. Нгуєн Тхієн Зяп довів, що довершеність значення є ключовою особливістю для вирізнення лексичних одиниць [Nguyễn Thiệp Giáp 1975]. У своїй праці „Слова і словниковий склад сучасної в'єтнамської мови“ професор Нгуєн Ван Ту присвятив цілий розділ проблемі стійких словосполучень та різним видам кліше, де дослідник підсумував досвід попередників та окреслив нові проблеми пареміології [Nguyễn Văn Tu 1976, 178–205].

І початківці цієї галузі, й сучасні дослідники паремійних одиниць спираються на три основні аспекти:

- зовнішній, тобто структура, будова паремій;
- внутрішній, тобто значення, семантика паремійної одиниці;
- функціональний, тобто функція тієї чи іншої паремійної одиниці в системі мови.

Залежно від предмету та мети дослідження науковці вибирають різні критерії диференціації паремійних одиниць і різні мовні одиниці для порівняння.

Інше розповсюджене питання серед дослідників в'єтнамських паремій – зміст паремій. Пояснення значень певних паремій надавались і в ранніх збірках, а пізніше цій проблемі були присвячені окремі дослідження. Найбільше уваги в цій сфері було приділено відображенню побуту, людських цінностей та світосприйняття через паремії. У деяких наукових роботах при оцінці прислів'їв, приказок підкреслювалася значущість цих мовних одиниць як важливого матеріалу для розуміння соціально-історичних та етико-психологічних особливостей певного народу в різні історичні епохи. Тому проблематика досліджень паремій збагатилася

соціолінгвістичними та лінгвокультурологічними аспектами [Chu Xuân Diên 1975; Hoàng Văn Hành 1988–1990; Vũ Ngọc Phan 2000]. До нашого часу збереглися два основні напрямки розгляду паремій із соціально-культурологічним ухилом. У першому напрямку паремії стають безпосередньо об'єктом дослідження. Окрім розробок з етимології та значення паремій, що провадяться вже давно, також з'явилися статті загального характеру, які мають на меті відображення соціально-історичного змісту, народної ідеології та побуту в пареміях. Цей напрям, в основному, маємо в роботах літературознавчого характеру. У дослідженнях іншого напрямку паремії використовуються як додаткове джерело, як соціологічний матеріал для вивчення об'єктів різних соціальних наук – таких, як історія, етнографія, психологія, етика та ін.

Існує чимало праць, в яких паремії аналізуються з точки зору засобу створення образності у віршах, стилістичного прийому тощо [Vũ Ngọc Phan 2000]. Часто висвітлюється проблема використання паремій в літературній мові: досліджуються кількісні та частотні показники вживання паремій в літературі, про образне навантаження паремійних одиниць, роль паремій у композиції твору окремого письменника або конкретного віршованого чи прозового твору. Зокрема, мабуть, найбільше робіт на цю тему присвячено визначному твору класичної в'єтнамської літератури „Історія Кієу“ Нгуєн Зу, а також творчості Хо Ши Міна [Nguyễn Phan Cảnh 1965; Hà Châu 1970; Cù Đình Tú 1970]. Як Нгуєн Зу, так і Хо Ши Мін широко використовували влучні фрази народної мудрості. Крім того, чимало їхніх висловів стали крилатими, і в наш час вони функціонують поряд із народними прислів'ями та ідіомами. Отже, завдання дослідника ускладнюється ще й пошуком та доведенням авторства того чи іншого вислову.

Однією з важливих проблем вивчення паремійних одиниць у в'єтнамській мові є їх зіставлення з пареміями в інших мовах. Контрастивна пареміологія на в'єтнамських теренах завдячує своїм розвитком, перш за все, французьким лінгвістам, які зробили вагомий внесок у розвиток в'єтнамського мовознавства. Ними розроблялись такі питання, як походження в'єтнамської мови, вдосконалення в'єтнамської писемності, лексичний склад, граматики, діалекти в'єтнамської мови й чимало інших проблем, в тому числі і паремійні одиниці в'єтнамської мови. Зіставлення паремійних одиниць в'єтнамської мови з паремійними одиницями інших мов

здійснювалося під впливом тенденцій західноєвропейської, особливо французької лінгвістики. Ми вже наводили вище перші двомовні в'єтнамсько-французькі словники паремій. Дослідження в цьому напрямку ведуться донині [наприклад, Nguyễn Lân 1993].

Тривалі культурно-історичні контакти між В'єтнамом та Китаєм сприяли мовним запозиченням, що позначилося на лексиці, словотворі, стилістиці в'єтнамської мови. Тому порівняння китайських та в'єтнамських паремій, вивчення запозичених з китайської мови паремій викликає інтерес в'єтнамських мовознавців [Nguyễn Văn Tô 1944; Như Ý 1994; Nguyễn Văn Khang 1999].

Історично склалося так, що радянська наука, в тому числі мовознавство, свого часу мали неабиякий вплив на розвиток в'єтнамської науки. В'єтнамські лінгвісти переймали методи дослідження, що панували в Радянському Союзі. У пареміології, зокрема, це посприяло виникненню великої кількості робіт, присвячених контрастивному аналізу в'єтнамських та російських паремій. Паремійні одиниці в цих дослідженнях порівнювалися за змістом і структурою. Такі праці, в основному, мали практичну мету – створення двомовних паремійних словників. Серед паремійних еквівалентів часто траплялися помилки. Однією з ґрунтовних робіт цього спрямування можна назвати дослідження Ле Дінь Біть [Lê Đình Bích 1986], в якому дослідник розмежував різні паремійні одиниці у в'єтнамській та російській мовах, коротко зупинився на походженні паремій, порівняв структурні особливості паремій в обох мовах, у практичній частині навів словник з 1040 російських прислів'їв із в'єтнамськими відповідниками.

Більш пізні розповсюдження англійської мови не могло не торкнутися паремійних розвідок. З'явилися порівняння в'єтнамських паремій з англійськими [наприклад, Bùi Phụng 2000; Võ Như Cầu 2000]. Всі вони за головну мету мали практичне укладання двомовних паремійних словників.

У наш час продовжуються дослідження, присвячені контрастивному аналізу паремійних одиниць в'єтнамської та інших мов. Крім традиційних порівнянь з пареміями китайської, французької, російської мов також є зіставлення з пареміями в інших мовах, наприклад, в японській [Nguyễn Thị Hồng Thu 2003] та лаоській [Trịnh Đức Hiên 1990].

Отже, можна окреслити основні періоди поступу пареміології та пареміографії у В'єтнамі:

1. З кінця XIX ст. і до кінця 40-х рр. XX ст. головна увага була зосереджена на збиранні, записуванні, впорядкуванні паремій. Хоча також були закладені основи контрастивної пареміології, етимології паремій.

2. У 50-х рр. постало завдання сформулювати визначення паремійних одиниць, виокремити їх з-поміж інших мовних одиниць та розмежувати види паремій. Ці проблеми не знайшли однотайної відповіді і залишаються актуальними до нашого часу.

3. У 60–70-х рр. XX ст. під впливом радянських мовознавців пареміологія у В'єтнамі почала розглядатися на серйозному лінгвістичному підґрунті. У 70-х рр. в журналі „Мова“, який видавався Інститутом мовознавства при Комітеті гуманітарних наук, було надруковано ряд статей стосовно паремій в'єтнамської мови. Так само, як і в дискусіях радянських, європейських та американських мовознавців, центральною проблемою в них було визначення обсягу пареміології, вивчення мовних особливостей паремій, критеріїв їх вирізнення з-поміж інших мовних одиниць. У той самий час з'явилися дослідження, присвячені пареміям окремих регіонів В'єтнаму (наприклад, „Ханойські казао, приказки“, видані групою авторів на чолі з Чієу Зионгом 1971 р.), пареміям деяких мов національних меншин (наприклад, книга Мінь Хієу „Прислів'я та народні пісні мионгів⁷ у Тханьхоа⁸“ 1970 р. та збірка „Прислів'я таїв та нунгів⁹“ 1972 р.), а також роботи, присвячені пареміям певної тематики (такі, як стаття Ань Дао „Деякі ідіоми, прислів'я, казао про побут“, надрукована в журналі „Мова“ 1969 р.), окремим структурним типам паремій (наприклад, стаття Чионг Донг Шана „Порівняльні ідіоми в'єтнамської мови“ в журналі „Мова“ 1974 р.) [Nguyễn Văn Hằng 1999, 21–23].

4. З початку 80-х рр. XX ст. і до наших днів спостерігаємо бурхливий розвиток мовознавства в цілому і фразеології, пареміології зокрема. В'єтнам став відкритий для культурних та наукових зв'язків. В'єтнамські мовознавці отримали можливість знайомитися з досягненнями світової лінгвістики і впроваджувати їх у своїх дослідженнях. Продовжують видаватися словники та збірки в'єтнамських паремій, які тепер є результатом серйозної теоретичної підготовки. В 1989 р. вийшов „Словник в'єтнамських ідіом та прислів'їв“ Нгуєн Лана, збірка „В'єтнамські прислів'я та казао“ Ма Зянг Лана (1998) і 4 книги з серії „Розповіді про ідіоми та прислів'я“ (1988–1990), видані Інститутом мовознавства під

редакцією Хоанг Ван Ханя [Nguyễn Lân 1989; Hoàng Văn Hành 1988–1990; Mã Giang Lân 1998]. Автори цих досліджень поєднали лінгвістичні та фольклорно-літературні методи вивчення паремій. Також побачили світ ґрунтовні словники паремійних одиниць, які супроводжуються роз'ясненнями значення, етимологічними примітками, прикладами вживання з літератури [Vũ Ngọc Phan 1983; Vũ Dung 1993; Nguyễn Như Ý 1998]. Заново висвітлюються питання щодо місця паремій у в'єтнамській мові, визначення понять паремійних одиниць [Bùi Khắc Việt 1981; Nguyễn Văn Mệnh 1986; Nguyễn Thiện Giáp 1996]. По-новому осмислюються проблеми структури та функціонування паремій, змісту паремійних одиниць [Nguyễn Đức Dân 1986; Nguyễn Thái Hoà 1982; Nguyễn Văn Hằng 1999]. Висвітлюється багато нових або заново поставлених проблем: варіанти паремій, синонімія та антонімія паремійних одиниць, лінгвокультурологічний аспект у пареміології, використання паремій як засобу для навчання в'єтнамської мови як іноземної та ін. [Như Ý 1992; Vũ Quang Hào 1992; Lê Thị Hồng Minh 2003].

З огляду на кількість досліджень, що з'явилися останнім часом, присвячених приказкам, прислів'ям, афоризмам, ідіомам та іншим паремійним одиницям, можна зробити висновок, що в'єтнамське мовознавство, хоча дещо відставало від світових тенденцій внаслідок відомих історичних подій, зараз надолужує втрачене й пришвидшує розвиток пареміологічної науки. Сучасні в'єтнамські лінгвісти висвітлюють широке коло пареміологічних проблем теоретичного та практичного спрямування. Також можна спостерігати загальну для світового мовознавства тенденцію міждисциплінарних досліджень. До лінгвістики залучаються дані, проблематика, методологія таких наук, як історія, культурологія, математика, інформатика, соціологія та ін. Дослідження паремійних одиниць в'єтнамської мови також не стоять осторонь цієї загальної тенденції. Однак чимало проблем залишаються мало висвітленими. Зокрема, ми не знайшли робіт з пареміології, які б залучали досвід когнітивної лінгвістики. Деякі нечисленні праці психолінгвістичного, ономазіологічного спрямування лише побіжно торкаються паремійних одиниць. Таким чином, існує достатньо питань у в'єтнамській пареміології, які потребують сучасного осмислення.

¹ Казао – в'єтнамський народний вірш-пісня, зазвичай написаний

традиційною віршованою формою *лукбат*, містить дві, чотири, рідко більше строф.

² Ном – в'єтнамська писемність на основі китайської ієрогліфіки. Детальніше про писемність ном див. статтю Дебейко О. В., Мусійчук В. А. В'єтнамська ієрогліфіка: структура писемності ном // Вісн. Київ. Ун-ту. Східні мови та літератури, 2000, вип. 4.

³ Куокнги – латинізована в'єтнамська писемність, яка використовується і донині.

⁴ Тю Суан Зиєн [Chu Xuân Diên 1975] наводить, наприклад, такі написані номом збірки XIX ст.: *Ngô Đình Thái. Nam phong nữ ngôn thi; Ngô Giáp Đậu. Đại-nam quốc túy; (khuýt danh) Khâu sử ký; (khuýt danh) Phương ngôn tục ngữ; (khuýt danh) Tục ngôn tập biên; (khuýt danh) Nam quốc phương ngôn tục ngữ bị lục. Huỳnh Tịnh Của. Tục ngữ, cổ ngữ, gia ngôn. Sài-gòn, 1897.*

⁵ Наводимо повні назви згаданих збірок в'єтнамською мовою, а також деякі інші збірки того часу, які подає Тю Суан Зиєн [Chu Xuân Diên 1975]: *Huỳnh Tịnh Của. Tục ngữ, cổ ngữ, gia ngôn. Sài-gòn, 1897; (khuýt danh) Sách truyện biến ngôn và tục ngữ thường dùng cùng phép lịch sự, 1907; Đoàn Duy Bình. Gương phong tục // Đông-dương tạp chí, tập mới, số 161–164; Phạm Quang Sán. Nam ngôn chích cảm. 2 tập. Hà-nội, 1918; Hàn Thái Dương. Tục ngữ cách ngôn. Hà-nội, 1920; Điều tra về tục ngữ phương ngôn /Ban Văn học Hội Khai trí tiến đức // Nam phong, số 66, 1922; Ứng Ân. Ngạn ngữ sự loại lược biên. Huế, 1922; Lương Thúc Kỳ. Quốc ngôn. 1931; Nguyễn Văn Lễ. Việt-nam ngôn ngữ phương ngôn thư. Hà-nội, 1931; Nguyễn Hữu Tiến, Nguyễn Trọng Thuật. Việt-nam tô quốc túy ngôn // Nam phong, 1932, 1933, 1934; Vũ Như Lâm, Nguyễn Đa Gia. An-nam tục ngữ. Nam-định, 1933; Nguyễn Văn Chiêu. Phong dao, ca dao, phương ngôn, tục ngữ. Hà-nội, 1936; Nguyễn Can Mộng. Ngạn ngữ phong dao. Hà-nội, 1941.*

⁶ *E. Nordemann. Tục ngữ, thành ngữ/Nordemann. Quảng tập viêm văn (Chrestomathie annamite). Hà-nội, 1898; L. Cadière. Tín ngưỡng và tục ngữ dân gian ở thung lũng Nguồn-sơn, Quảng-bình (Croyances et dictionnaires populaires de la vallée de Nguồn-sơn, Quảng-bình) // BEFEO, 1, 1901; V. Barbier. Tục ngữ Việt-nam (Proverbes annamites) // Revue indochinoise, 1911; V. Barbier. Tục ngữ An-nam dịch ra tiếng tây. 3 tập. Hà-nội – Hải-phòng – Quy-nhon, 1909–1924; H. Délétie, Nguyễn Xán. Đông Tây ngôn ngữ, cách ngôn. Huế, 1931; Chỉ qua Hồ Phú. Pháp – Việt ngôn ngữ, 1942.*

⁷ Мионг – одна з національних меншин В'єтнаму.

⁸ Тханьхоа – провінція В'єтнаму.

⁹ Тай, нунг – національні меншини В'єтнаму.

JIITEPATYPA

1. *Bùi Khắc Việt*. Thành ngữ trong tiếng Việt // **Ngôn ngữ**, 1981, số 2.
2. *Bùi Phụng*. **Từ điển thành ngữ – tục ngữ Việt – Anh tương giải**. TP Hồ Chí Minh, 2000.
3. *Chu Xuân Diên, Lương Văn Đang, Phương Tri*. **Tục ngữ Việt Nam**. Hà Nội, 1975.
4. *Cù Đình Tú*. Góp ý kiến về sự phân biệt thành ngữ với tục ngữ // **Ngôn ngữ**, 1973, số 1.
5. *Cù Đình Tú*. Hồ Chủ tịch dùng thành ngữ // **Ngôn ngữ**, 1970, số 2.
6. *Hà Châu*. Bác Hồ với nguồn tục ngữ của dân tộc // **Văn học**, 1970, số 3.
7. *Hồ Lê*. Thảo luận về vấn đề ranh giới giữa từ ghép và cụm từ // **Ngôn ngữ**, 1972, số 2.
8. *Hoàng Văn Hành, Nguyễn Như Ý*. **Kể chuyện thành ngữ, tục ngữ**. Tập I, II, III. Hà Nội, 1988–1990.
9. *Lê Đình Bích*. **Tục ngữ Nga – Việt**. Hà Nội, 1986.
10. *Lê Thị Hồng Minh*. Đối chiếu so sánh một số câu thành ngữ, tục ngữ khi dạy tiếng Việt cho người nước ngoài // **Tiếng Việt và Việt Nam học cho người nước ngoài**. Kỷ yếu hội thảo khoa học. Hà Nội, 2003.
11. *Mã Giang Lân*. **Tục ngữ, ca dao Việt Nam**. Hà Nội, 1998.
12. *Nguyễn Đức Dân*. Ngữ nghĩa thành ngữ và tục ngữ, sự vận dụng // **Ngôn ngữ**, 1986, số 3.
13. *Nguyễn Lân*. **Từ điển thành ngữ – tục ngữ Việt – Pháp**. Hà Nội, 1993.
14. *Nguyễn Lân*. **Từ điển thành ngữ và tục ngữ Việt Nam**. Hà Nội, 1989.
15. *Nguyễn Lực, Lương Văn Đang*. **Từ điển thành ngữ tiếng Việt**. Hà Nội, 1976.
16. *Nguyễn Như Ý* (chủ biên). **Từ điển giải thích thành ngữ tiếng Việt**. Hà Nội, 1998.
17. *Nguyễn Phan Cảnh*. Bước đầu tìm hiểu ngôn ngữ của Hồ Chủ tịch qua “Những lời kêu gọi” // **Tạp chí Văn học**, 1965, số 6.
18. *Nguyễn Thái Hoà*. Cơ cấu ngữ nghĩa – cú pháp của tục ngữ // **Ngôn ngữ**, 1982, số 2.
19. *Nguyễn Thị Hồng Thu*. Thành ngữ tiếng Việt và thành ngữ tiếng Nhật trong sự tiếp biến với văn hoá Trung Hoa // **Tiếng Việt và Việt**

- Nam học cho người nước ngoài.** Kỷ yếu hội thảo khoa học. Hà Nội, 2003.
20. *Nguyễn Thiện Giáp. Từ và nhận diện từ tiếng Việt.* Hà Nội, 1996.
21. *Nguyễn Thiện Giáp.* Về khái niệm thành ngữ tiếng Việt // *Ngôn ngữ*, 1975, số 3.
22. *Nguyễn Văn Hằng. Thành ngữ bốn yếu tố trong tiếng Việt hiện đại.* Hà Nội, 1999.
23. *Nguyễn Văn Khang. Từ điển thành ngữ, tục ngữ Việt – Hoa.* Hà Nội, 1999.
24. *Nguyễn Văn Mệnh.* Ranh giới giữa thành ngữ và tục ngữ // **Ngôn ngữ**, 1972, số 3.
25. *Nguyễn Văn Mệnh.* Vài suy nghĩ góp phần xác định khái niệm thành ngữ tiếng Việt // **Ngôn ngữ**, 1986, số 3.
26. *Nguyễn Văn Tố.* Tục ngữ ta đối với tục ngữ Tàu và tục ngữ Tây // *Tri Tân*, 1944, số 147, 148.
27. *Nguyễn Văn Tu. Từ và vốn từ tiếng Việt hiện đại.* – Hà Nội, 1976.
28. *Như Ý, Nguyễn Văn Khang, Phan Xuân Thành. Từ điển giải thích thành ngữ gốc Hán.* Hà Nội, 1994.
29. *Như Ý.* Bình diện văn hoá ngôn ngữ của nghiên cứu thành ngữ tiếng Việt // **Văn hoá dân gian**, 1992, số 3.
30. *Trịnh Đức Hiến.* Những đặc điểm cơ bản của thành ngữ đối trong tiếng Việt và xu-pha-xít tiếng Lào // **Tạp chí khoa học**, 1990, số 2.
31. *Văn học dân gian.* Những lĩnh vực nghiên cứu. Hà Nội, 1989.
32. *Võ Như Cầu. Tục ngữ, ca dao, dân ca Việt Nam (song ngữ Việt – Anh).* Đồng Nai, 2000.
33. *Vũ Dung, Vũ Thuý Anh, Vũ Quang Hào. Từ điển thành ngữ tục ngữ Việt Nam.* Hà Nội, 1993.
34. *Vũ Ngọc Phan. Từ điển thành ngữ tục ngữ Việt Nam.* Hà Nội, 1983.
35. *Vũ Ngọc Phan. Tục ngữ, ca dao, dân ca Việt Nam.* Hà Nội, 2000.
36. *Vũ Quang Hào.* Biến thể của thành ngữ, tục ngữ // **Văn hoá dân gian**, 1992, số 1.